

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
ІМЕНІ КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО**

КОСОВСЬКИЙ ЛЕОНІД МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 347.91+341.95

**ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ
З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Берестова Ірина Еріївна,

Верховний Суд України,
начальник правового управління

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Стефанчук Руслан Олексійович,

Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України,
проректор з наукової роботи;

кандидат юридичних наук, доцент

Братель Олександр Григорович,

Національна академія внутрішніх справ,
докторант докторантури та аспірантури

Захист відбудеться «29» грудня 2016 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.149.01 в Івано-Франківському університеті права імені Короля Данила Галицького за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

Автореферат розісланий «26» листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.В. Зварич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З проголошенням незалежності Українською державою розпочався процес розширення міжнародних зв'язків та зростання транскордонних відносин у різних сферах суспільного життя, чим обумовлюється, на жаль, і збільшення приватноправових спорів.

Офіційна судова практика участі іноземного елемента в цивільному процесі ведеться загалом щодо: 1) виконання доручень іноземних судів (2014 рік – 1870, 2015 – 1925, I півріччя 2016 – 1194 доручень); 2) примусового виконання судових рішень іноземних судів (2014 рік – 683, 2015 – 611; I півріччя 2016 – 439)*, що свідчить про поступове збільшення кількості специфічної участі іноземного елемента у цивільному судочинстві. Оскільки іноземний елемент проявляється у різних видах, що обумовлює різноманітні позовні вимоги і предмет позову, відсутня єдина статистична звітність цивільних спорів за його участю, зважаючи на затверджену форму статистичної звітності 2Ц. Одночасно слід констатувати фактичне відповідне щорічне збільшення в судах України різного рівня цивільних справ за участю іноземного елемента.

Так, іноземний елемент диференціюється загалом на іноземних суб'єктів, певних об'єктів, що мають правові зв'язки з іншою державою. За своїм змістом розгляд цивільних справ за участю іноземного елемента характеризується специфікою застосування не лише норм національного та іноземного права, а й норм міжнародних договорів. Крім того, регулюванню процесуальних аспектів розгляду цивільних справ з іноземним елементом у ЦПК України присвячено лише одну норму – статтю 414 «Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом». Ця норма за своїм змістом є бланкетною і має відсильний характер до інших норм ЦПК України та інших законів або міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Потреба у здійсненні ґрунтовних теоретичних досліджень питань розгляду цивільних справ за участю іноземного елемента обумовлюється постійним зростанням кількості цивільних справ, пов'язаних з необхідністю захисту прав, свобод та законних інтересів у сімейних, спадкових, трудових справах, справах про захист права власності та відшкодування шкоди тощо, що розглядаються та знаходяться у провадженні судів загальної юрисдикції України. Найбільш проблемною категорією цивільних справ на сьогодні є сімейні спори, зокрема, про розірвання шлюбу, поділ майна подружжя, відібрання дитини, визначення місця проживання дитини тощо.

Вивченню окремих аспектів судового провадження з іноземним елементом у відповідних цивільних справах присвячені праці вітчизняних та іноземних вчених, зокрема: Д.Д. Аверіна, Л.П. Ануфрієвої, М.О. Баймуратова, С.С. Бичкової, В.А. Бігуна, М.М. Богуславського, В.Г. Буткевича, С.В. Васильєва, Н.О. Васильчикової, В.В. Гаврилова, І.В. Дробязкіної, М.Г. Єлісеєва, В.І. Кисіля, О.Ю. Корочкіна, С.Г. Кузьменка, Л.В. Лазарева, Т.В. Лукашенкої, Л.О. Лунця,

* Веб-портал «Судова влада». Розділ «Судова статистика». https://court.gov.ua/sudova_statystyka

А.О. Мамаєва, Т.К. Назарова, О.В. Немировської, Т.М. Нешатаєвої, Л.З. Павлик, І.А. Павлуника, Ю.Д. Притики, Л.С. Фединяк, С.Я. Фурси, С.М. Хеди, Г.А. Цірат, Ю.В. Черняк, В.Л. Чубарева, М.Й. Штефана, Х. Шака та інших.

Окремої уваги заслуговує дисертаційне дослідження Н.О. Чучкової «Участь іноземних осіб у цивільному процесі України», в якій на комплексному науковому рівні досліджено проблеми правового статусу та участі іноземних осіб у цивільному процесі України, розкрито зміст підсудності цивільних справ за участю іноземних осіб, досліджено особливості доказування в даній категорії справ, а також проаналізовано інститут судових доручень про надання міжнародної правової допомоги. Н.О. Чучковою були проведені ґрунтовні наукові дослідження, але основну увагу було приділено лише ключовій складовій міжнародного елемента – іноземним особам. У сучасних реаліях, з урахуванням реалізації конституційної реформи в частині правосуддя, залишається чимало невіршених правових й процесуальних проблем позовного провадження у справах з іноземним елементом.

Зважаючи на викладене, існує нагальна потреба у комплексному дослідженні особливостей провадження у цивільних справах з іноземним елементом в порядку позовного провадження, що свідчить про актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалось в рамках теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України «Наукові підходи до уніфікації і спеціалізації законодавства про цивільне, господарське і адміністративне судочинство в Україні (РК № 0111U002200) та «Наукові підходи до удосконалення цивільного та господарського судочинства в світлі судової реформи» (РК № 0116U000159). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту 18 грудня 2013 року, протокол № 11.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка науково-теоретичної концепції порядку вирішення цивільно-правових спорів, ускладнених іноземним елементом, та вироблення обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства в зазначеній сфері.

Для досягнення мети у процесі дослідження поставлені такі *завдання*:

- 1) здійснити аналіз стану наукового дослідження та сформулювати методологію його проведення;
- 2) визначити зміст поняття, розкрити загальну характеристику та виокремити види іноземного елемента в цивільному судочинстві України;
- 3) встановити зміст поняття та принципи визначення підсудності приватноправових спорів з іноземним елементом;
- 4) розкрити особливості поняття «позов» у цивільних справах з іноземним елементом, дослідити процесуальний порядок пред'явлення позову та відкриття судового провадження у відповідній категорії цивільних справ;
- 5) з'ясувати мету, завдання та особливості провадження у справах з іноземним елементом до судового розгляду;

б) визначити особливості механізму судового розгляду справ позовного провадження з іноземним елементом;

7) виявити специфіку правової природи, ознак та форми судового рішення у цивільній справі з іноземним елементом;

8) розробити конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного цивільного процесуального та міжнародного приватного законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі розгляду та вирішення судами загальної юрисдикції цивільних справ з іноземним елементом у порядку позовного провадження.

Предметом дослідження є позовне провадження у цивільних справах з іноземним елементом.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети і завдань у дисертації використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. Базовими методами для роботи обрано: формально-логічний, догматичний та порівняльно-правовий, а також метод синтезу, адже в основі дисертаційного дослідження використані чітко визначені цивільні процесуальні процедури, ускладнені іноземним елементом. Також використовувались *прогностичний метод, метод моделювання та співставлення*, за допомогою яких сформовано поняття й ключові визначення за темою дисертації, окреслено методологічні засади майбутнього дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3).

Порівняльно-правовий, історико-правовий, діалектичний та емпіричний методи використано при опрацюванні наукової бази, теоретичних джерел і судової практики, а також при формуванні складових іноземного елемента (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3). Застосування *догматичного методу* разом із *системним методом* та *методом синтезу* дозволило розкрити специфіку судового розгляду цивільних спорів за участю іноземного елемента (підрозділи 2.2, 2.3), виокремлено складові елементи інституту підсудності цивільних справ за їх участю та розкрито специфічність судового рішення у відповідних категоріях справ (підрозділи 1.3, 2.1, 2.4). За допомогою *методів аналогії й абстрагування* з'ясовано специфіку особливостей відкриття провадження у цивільній справі та її підготовка до судового розгляду (підрозділи 2.1, 2.2). *Формально-юридичний та прогностичний методи* застосовано в процесі розроблення пропозицій щодо удосконалення законодавства (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3).

Емпіричну базу дослідження становлять судові справи, розглянуті загальними судами в Україні за період з 2010 по 2015 рр. та судові рішення загальною кількістю 200, з яких 100 справ власне цивільних спорів за участю іноземного елемента, більшість яких було предметом узагальнення судової практики розгляду цивільних справ з іноземним елементом, а також судові рішення щодо виконання доручень іноземних судів та примусового виконання судових рішень іноземних судів в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що представлена дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням розгляду цивільних справ в порядку позовного провадження за участю іноземного

елемента. У роботі обґрунтовано низку авторських положень, узагальнень та висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

1) доведено необхідність введення до складу інших учасників цивільного процесу, зокрема, при розгляді спорів з іноземним елементом, *експерта з питань права*, в якості якого може залучатися особа з науковим ступенем та яка є визнаним фахівцем у галузі права. Обґрунтовано, що експерт з питань права користується всіма правами і обов'язками експерта та несе передбачену законодавством відповідальність, а рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом;

2) розкрита правова природа *«висновку експерта в галузі права»*, що готується на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи з метою встановлення змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. Доведено, що висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи;

3) обґрунтована недієвість відсилання до закону громадянства для визначення правового статусу фізичної особи виключно в разі наявності у фізичної особи декількох громадянств, при якому субсидіарно застосовується колізійний принцип особистого закону фізичної особи – право країни, з якою вона має найбільш тісний зв'язок;

4) обґрунтована неможливість обов'язкового визначення підсудності розгляду спорів відповідно до ст. 111 ЦПК України виключно Верховним Судом України, оскільки це не відповідає базовому принципу диспозитивності цивільного процесу та імперативно покладає на найвищий судовий орган невластиві йому функції суду факту, а не суду права, яким є Верховний Суд України;

5) сформульовано наукову позицію щодо обов'язковості проведення попереднього судового засідання у цивільних справах з іноземним елементом з урахуванням складності такої категорії справ, що обумовлюється багатьма факторами: характеристикою та різноманітністю іноземного елемента, питанням визначення підсудності, суб'єктного складу сторін, предмета доказування, обсягу доказів, тобто визначення характеру спірних відносин та відшукування норми матеріального права (національного чи іноземного), формування перспективи вирішення цивільного спору з іноземним елементом по суті;

удосконалено:

б) особливості правового статусу іноземного елемента у цивільних спорах позовного провадження, який вживається в декількох змістах і позначає: 1) *специфічний предмет* – спір про суб'єктивне цивільне право щодо об'єкта, який знаходиться на території іноземної держави, або з приводу оскаржуваного юридичного факту, що мав чи має місце за кордоном; 2) *певне коло сторін* –

позивач, відповідач, третя особа та інші учасники провадження, мінімум одна із яких має іноземну належність (громадянство, місце проживання – щодо фізичних осіб; «національність» – щодо юридичних осіб); або 3) *особливий об'єкт*, з приводу якого заявляється матеріально-правова вимога, – знаходиться на території іноземної держави і пов'язаний із цією державою певним правовим режимом; або 4) *особливий юридичний факт*, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави і обумовлює виникнення, припинення або зміну правових відносин; 5) вимогу позивача у вигляді *специфічної належно процесуально оформленої матеріально-правової форми (позову)*, обтяженої приписами Закону України «Про міжнародне приватне право», міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України; 6) *імперативно визначені нормами цивільного процесуального законодавства процедури розгляду позовних вимог компетентним складом суду*; 7) *документи як докази*, складені або отримані на території іноземної держави (або відповідно до норм іноземного права), які використовуються в цивільному процесі; 8) *вимоги про визнання й виконання рішень іноземних судів і іноземних третейських судів (арбітражів)* тощо;

7) перелік завдань стадії підготовки цивільної справи з іноземним елементом до судового розгляду, які полягають у встановленні: 1) предмета доказування; 2) норм національного чи міжнародного права, які підлягають застосуванню; 3) складу учасників цивільного процесу, їхнього процесуального статусу; 4) способів забезпечення своєчасної явки цих суб'єктів в судові засідання, враховуючи норми міжнародних документів; 5) кола необхідних доказів та способів їх забезпечення, в тому числі шляхом надання доручень компетентному органу іноземної держави зі збирання певних доказів; 6) переліку підготовчих дій, здійснення яких зумовлено специфікою процесуального регулювання деяких категорій спорів, обтяжених іноземним елементом, зокрема: а) за наявності клопотання, проведення відеоконференції згідно із ст. 158¹ ЦПК України; б) вирішення питання про наявність обов'язкового висновку експерта в галузі права з метою встановлення однозначного змісту норм іноземного права; в) залучення перекладача з метою недопущення різного лінгвістичного підходу до перекладу текстів процесуальних документів, інформації у позовних заявах та відзивах та недопущення наявності у справі спотворених даних, що призводить до формування у судді хибного розуміння предмета спору;

8) ознаки судового рішення у цивільних справах з іноземним елементом, а саме: 1) судові рішення є актом органу судової влади, що містить обов'язкові для виконання визначені або невизначені колом осіб вказівки, що містяться в ньому; 2) даний акт має вольовий характер і є державновладним індивідуальним розпорядженням щодо застосування норм права до конкретних правовідносин та їх суб'єктів; 3) за формою це – процесуальний документ; 4) правозастосовний акт; 5) ґрунтується, окрім приписів національного законодавства, на нормах Закону України «Про міжнародне приватне право», міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, застосованих до спірних відносин з іноземним елементом; 6) спрямований на захист прав, свобод і законних інтересів

фізичних, юридичних осіб, які мають юридичну належність до іншої держави; 7) у його змісті можуть бути зазначені висновки суду про виконання українським судом судового доручення іноземного суду; 8) може містити висновок суду, зокрема, про визнання й виконання рішень іноземних судів і іноземних третейських судів (арбітражів);

дістало подальшого розвитку:

9) теоретичне положення про види іноземного елемента як кваліфікуючої ознаки приватноправових правовідносин в цивільному судочинстві: 1) *суб'єкти* – громадяни України, що перебувають за кордоном, іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, участь у процесі або окремих процесуальних відносинах іноземної держави, її офіційних представників; 2) *об'єкт*, що знаходиться на території іноземної держави як правовий режим певних явищ оточуючого світу – речей, у тому числі грошей та цінних паперів, іншого майна, майнових прав, результатів робіт, послуг, результатів інтелектуальної, творчої діяльності, інформації, а також інших матеріальних і нематеріальних благ; 3) *певний юридичний факт*, що створює, змінює або припиняє правовідносини, та мав чи має місце за межами території України, тобто на території певної іноземної держави;

10) визначення «судовий розгляд цивільних справ з іноземним елементом», під яким розуміється основна стадія цивільного процесу, що полягає у сукупності процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямована на розгляд і вирішення цивільно-правового спору, ускладненого іноземним елементом та нормами міжнародного права;

11) наукове положення про принципи визначення підсудності у цивільних справах з іноземним елементом мають певну специфіку. Підсудність цивільних справ з іноземним елементом може визначатися за принципами: 1) *доміцилію* – за місцем постійного проживання особи (*defendant's domicile*); 2) *місця перебування майна* (*actor sequitur forum rei*); 3) *автономії волі* при визначенні підсудності (*party autonomy*); 4) *ознаки громадянства сторін або сторони у спорі* (*Jus civitatis*); 5) *будь-якими іншими*, що обґрунтовують зв'язок спірної справи з територією певної держави (місце спричинення шкоди, місце виконання договору тощо).

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні та прикладні висновки і рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані у: *науково-дослідній роботі* – у процесі подальших наукових розробок участі іноземного елемента у цивільному процесі України; *законотворчій діяльності* – при подальшому вдосконаленні цивільного процесуального законодавства в аспекті правового регулювання участі іноземного елемента у цивільному процесі України; *правозастосовній діяльності* – під час підготовки проектів постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, під час розгляду цивільних справ за участю іноземних осіб (акт впровадження від 10 жовтня 2016 року).

Апробація результатів дисертації. Дисертація підготовлена у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України (м. Київ), де здійснено

її обговорення і рецензування. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на чотирьох міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних та науково-теоретичних конференціях: «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання)» (Київ, 3 жовтня 2013 р.); «Актуальні проблеми юридичної науки : Чотирнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 – 23 жовтня 2015 року); «Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції» (м. Хмельницький 2–3 жовтня 2015 р.); «Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий. Економічний та гуманітарний виміри» (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження викладено в десяти наукових працях, з яких чотири наукові статті опубліковано у наукових фахових виданнях України та одна стаття в нефарховому виданні, одна стаття – у фарховому науковому виданні Киргизької Республіки, чотири – тези виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, двох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 225 сторінок, з яких: 187 – основний текст, список використаних джерел включає 355 найменувань і займає 36 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, методологічну основу, мету і завдання дослідження, окреслено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, а також наведені дані про апробацію отриманих результатів і публікації.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні засади дослідження позовного провадження у цивільних справах з іноземним елементом» складається з двох підрозділів, в яких розглянуто загальнотеоретичні засади дослідження позовного провадження у цивільних справах з іноземним елементом, а саме: розкрито поняття, загальну характеристику та види іноземного елемента в цивільному судочинстві України; правові підстави та принципи визначення підсудності цивільно-правових спорів з іноземним елементом; правові засади визначення матеріального права, що має застосовуватися при вирішенні спорів з іноземним елементом; поняття і сутність позовного провадження у цивільних справах з іноземним елементом.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження та методологія його проведення»* досліджуються наукові праці правознавців, які висвітлюють іноземний елемент у міжнародному приватному праві та цивільному процесі. Здійснений аналіз наукових розробок свідчить, що категорія «іноземний елемент» в цивільному процесі всебічно не розроблена, предметом теоретичних досліджень науковців, зокрема Н.О. Чучкової, були лише окремі складові зазначеного явища – іноземні особи. У науковій літературі до теперішнього часу сформульована лише

загальна дефініція «іноземна особа» у цивільному процесі України, яка, як правило, розкривається через окремі види іноземних осіб та їх правовий статус.

Доведено, що проблеми визначення змісту та правової природи поняття «іноземні фізичні особи» та їх правовий статус з'ясовували, зокрема, В.Г. Буткевич, В.А. Бігун та В.М. Гайворонський, І.В. Дробязкина, Т.К. Назаров, М.Ю. Пороков, С.М. Сергеева, К.М. Соколецька, Н.О. Чучкова. Проблеми участі іноземних юридичних осіб та їх правовий статус здійснювали Н.В. Аляб'єва, І.В. Дробязкина, І.М. Кучеренко, С.М. Хєда та інші вчені.

Поняття та принципи визначення підсудності цивільно-правових спорів з іноземним елементом певним чином розкрито у роботах Т.А. Белової, І.М. Зайцева, О.А. Логінова, М.К. Треушнікова, Є.О. Харитонова, Г.С. Фединяк та Л.С. Фединяк, Н.О. Чучкової, М.Й. Штефана, Х. Шак та ін. Констатовано недостатність досліджень спеціальних принципів та специфіки визначення підсудності з урахуванням приписів міжнародного права, зокрема законодавства Європейського Союзу, що дозволило розкрити це питання на теоретичному рівні глибше, ґрунтуючись на працях, присвячених специфічним питанням визначення приватноправової юрисдикції у цивільних справах з іноземним елементом, зокрема, таких вчених, як: М.Й. Богдан, В.В. Васильченко, О.О. Кармаза, М.О. Лев, П. Стоун, А.О. Філіп'єв, Ю.В. Черняк та ін.

Обґрунтовано недостатність розробки правового регулювання механізму пред'явлення позову та відкриття провадження у цивільних справах саме за участю іноземного елемента в усіх його проявах (суб'єкти, об'єкти та юридичні факти, що мають стійкий правовий зв'язок з іншою державою). З метою вивчення процесуальних особливостей пред'явлення позову, відкриття провадження у цивільних справах з іноземним елементом, підготовки цивільної справи до судового розгляду, а також для формулювання понятійного апарату щодо основних правових категорій, притаманних даній стадії цивільного процесу, проаналізовано та систематизовано наукові погляди, позиції та іншу цінну інформацію, наявну у наукових працях таких вчених, як: С.В. Васильєв, А.А. Добровольський, Н.Б. Зейдер, В.В. Комаров, Д.Д. Луспенік, Ж.М. Машутина, М.М. Полянський, Є.Г. Пушкарь, Т.В. Сахнова, І.Ю. Татулич, В.І. Тертишніков, М.Й. Штефан, В.В. Ярков та ін.

За допомогою методу моделювання запропоновано авторський механізм альтернативного врегулювання зазначених спорів. Для досягнення основної мети підготовки справи до судового розгляду – примирення сторін у справах з іноземним елементом, запропоновано, окрім звернення до третейського суду, процедури негоціації, консіліації або медіації, а також впровадження у судову систему України нового інституту – служби примирення при судах, яка буде вживати заходів альтернативного врегулювання спору на стадії підготовки справи до судового розгляду. Наголошено на визначенні можливості та доцільності застосування процедури участі сторін у судовому засіданні в режимі відеоконференції у справах з іноземним елементом.

У підрозділі 1.2 «Поняття, загальна характеристика та види іноземного елемента в цивільному судочинстві України» автором констатується відмінність

підходів до визначення категорії «іноземний елемент» в міжнародному праві та цивільному процесі. У цивільному процесі «іноземний елемент» виступає як кваліфікуюча ознака певних правовідносин. Такий висновок робиться, відштовхуючись від нормативного закріплення поняття «іноземний елемент» за ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право». Виокремлено складові категорії «іноземний елемент»: 1) суб'єкти – громадяни України, що перебувають за кордоном, іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи; 2) об'єкт, що знаходиться на території іноземної держави; 3) певний юридичний факт, що створює, змінює або припиняє правовідносини та мав чи має місце за межами території України.

Доведено, що відсилання до закону громадянства для визначення правового статусу фізичної особи може виявитись недієвим лише за наявності у фізичної особи декількох громадянств, коли субсидіарно застосовується колізійний принцип найбільш тісного зв'язку.

Зроблено висновок, що поняття «іноземний елемент» для цілей цивільного провадження вживається в декількох змістах і означає: а) участь у цивільному процесі іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних організацій, які беруть участь у справі як сторони; б) участь у процесі або окремих процесуальних відносинах іноземної держави, її офіційних представників; в) виконання українським судом судового доручення іноземного суду; г) використання в цивільному процесі як доказів документів, складених або отриманих на території іноземної держави (або відповідно до норм іноземного права); д) визнання й виконання рішень іноземних судів і іноземних третейських судів (арбітражів) тощо.

Підрозділ 1.3 «Підсудність цивільно-правових спорів з іноземним елементом: поняття та принципи визначення» присвячений розкриттю теоретичних проблем визначення підсудності при вирішенні цивільно-правових спорів за участю іноземного елемента.

Дисертантом обґрунтовано, що визначення підсудності у цивільних справах з іноземним елементом здійснюється за принципами, які загалом передбачені національним законодавством, зокрема, Розділом XII «Підсудність та виконання іноземних судових доручень» Закону України «Про міжнародне приватне право», приписами ЦПК України, а також нормами багатосторонніх Конвенцій та чинних двосторонніх міжнародних договорів України про правову допомогу у цивільних справах. Зроблено висновок про пріоритет принципів визначення підсудності, передбачених чинними міжнародними договорами перед принципами, закріпленими у нормах внутрішнього права.

Розкрито специфіку принципів визначення підсудності: 1) доміцилію – за місцем постійного проживання особи (defendant's domicile); 2) місця перебування майна (actor sequitur forum rei); 3) автономії волі при визначенні підсудності (party autonomy); 4) ознаки громадянства сторін або сторони у спорі (jus civitatis); 5) будь-якими іншими принципами, що обґрунтовують зв'язок спірної справи з територією певної держави (місце спрочинення шкоди, місце виконання договору тощо).

Доведено неможливість визначення підсудності розгляду спорів у випадках, закріплених ст. 111 ЦПК України не тільки за клопотанням позивача, а виключно Верховним Судом України як таке, що не відповідає базовому принципу диспозитивності цивільного процесу, покладає на найвищий судовий орган імперативні, не властиві йому функції як суду факту, а не суду права, яким є Верховний Суд України, та загалом суперечить принципу рівності всіх перед законом, гарантованого ст. 24 Конституції України.

Розділ 2 «Особливості позовного провадження у цивільних справах з іноземним елементом» складається із 4 підрозділів, присвячених дослідженню специфіки позову у цивільних справах з іноземним елементом, процесуального порядку його пред'явлення та відкриття провадження; розкриття особливостей мети та завдань провадження у справах з іноземним елементом до судового розгляду, а також досліджуються питання судового розгляду такої категорії справ і судових рішень за результатами її розгляду.

У підрозділі 2.1 *«Позов у цивільних справах з іноземним елементом, процесуальний порядок його пред'явлення та відкриття провадження»* дисертантом констатовано, що прояв іноземного елемента у цивільних спорах позовного провадження полягає у:

1) специфічному предметі – спору про суб'єктивне право цивільне, ускладненого іноземним елементом, зокрема щодо об'єкта, що знаходиться на території іноземної держави або з приводу оскаржуваного юридичного факту, що мав чи має місце за кордоном; 2) певному колі сторін – позивача, відповідача, третьої сторони та інших учасників провадження, мінімум одна із яких має іноземну належність (громадянство, місце проживання – щодо фізичних осіб; «національність» – щодо юридичних осіб); або 3) особливим об'єктом, з приводу якого заявляється матеріально-правова вимога – він знаходиться на території іноземної держави і пов'язаний з такою державою певним правовим режимом; або 4) особливому юридичному факті, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави, і обумовлює виникнення, припинення або зміну правових відносин; 5) специфічної, належним чином процесуально оформленої матеріально-правової форми (обтяженої приписами Закону України «Про міжнародне приватне право», міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України) вимоги позивача до відповідача про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що пред'являється через суд у порядку цивільного судочинства – позову; 6) імперативно визначених нормами законодавства процедурах розгляду позовних вимог компетентним складом суду.

Обґрунтовано, що позовною заявою у цивільних справах з іноземним елементом є процесуальний документ, складений у письмовій формі з урахуванням особливостей приписів Закону України «Про міжнародне приватне право», міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України та з дотриманням вимог, передбачених цивільним процесуальним законодавством, що містить офіційну вимогу (звернення) матеріально-правового характеру, особи, яка вважає своє право, охоронюваний законом інтерес чи свободу порушеними,

оспорюваними чи невизнаними, із проханням про їх захист чи відновлення в судовому порядку, яке породжує охоронне правовідношення шляхом відкриття позовного провадження.

Питання сплати судового збору у цивільних справах з іноземним елементом є проблематичним, адже його несплата є підставою для залишення позову без розгляду згідно з ч. 1 ст. 121 ЦПК України. Констатовано, що дійсну вартість спірного майна у справах з іноземним елементом на момент пред'явлення позову встановити не завжди можливо не тільки позивачеві але й суду, оскільки для цього потрібні спеціальні знання та здійснення певних доручень суду, в разі, якщо іноземний елемент у позовному провадженні проявляється через об'єкт чи юридичний факт.

У підрозділі 2.2 «*Мета, завдання та особливості провадження у справах з іноземним елементом до судового розгляду*» констатується істотне значення цієї стадії саме при розгляді цивільних спорів з іноземним елементом, оскільки саме у ній повинні вирішуватися питання щодо можливого врегулювання спору до судового розгляду (примирення сторін), надання усіх належних доказів та попередньої оцінки перспективності вирішення цивільної справи судом.

Дисертантом доведено, що специфіка поняття «іноземний елемент» та різноманітність його проявів (об'єкт, суб'єкти, юридичний факт тощо) у цивільному судочинстві обумовлюють обов'язковість стадії підготовки справи до судового розгляду у таких категоріях справ. Це пов'язано із юридичним зв'язком однієї сторони із правом іншої держави, а відтак, переважними є випадки, коли сторони чи сторона не обізнані з національним законодавством, зокрема із можливістю альтернативного врегулювання спору, їх формами та наслідками.

Сформовано авторське бачення переліку завдань стадії підготовки цивільної справи з іноземним елементом до судового розгляду, які полягають у визначенні: 1) предмета доказування; 2) права та норм права, які підлягають застосуванню; 3) складу учасників процесу, їхнього процесуального становища; 4) способів забезпечення своєчасної явки цих суб'єктів у судові засідання, виходячи із норм міжнародних договорів; 5) кола необхідних доказів та способів забезпечення своєчасного формування доказового матеріалу; 6) переліку підготовчих дій, здійснення яких зумовлено специфікою процесуального регулювання деяких категорій справ, обтяжених іноземним елементом, зокрема забезпечення перекладача та обов'язково висновку експерта в галузі права, адже різний лінгвістичний підхід до перекладу текстів процесуальних документів, інформація позовних заяв та заперечень на них нерідко може містити спотворені дані, що призводить до формування у судді хибного розуміння предмету спору.

Зроблено висновок, що участь особи у судовому засіданні у справі з іноземним елементом в режимі відеоконференції (згідно зі ст. 158¹ ЦПК України) є правом особи і може реалізовуватись лише за її згоди. У справах з іноземним елементом своєчасне подання такого клопотання відповідачем, який є нерезидентом і знаходиться на території іншої країни, є формальним підтвердженням його нібито наміру брати участь в судовому засіданні, однак в той

же час допускає можливість зловживання своїми процесуальними правами останнім.

Окреслення всіх проблем стадії до судового розгляду та формування напрямів їх усунення з метою оптимізації та прискорення судового розгляду дозволило дисертанту зробити новий висновок про необхідність запровадження «висновку експерта в галузі права», який подаватиметься при необхідності встановлення змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування у відповідній іноземній державі. Такий висновок дозволить судді оперативної й вірно встановити характер спірних відносин, що є базовою засадою винесення у подальшому справедливого, обґрунтованого і мотивованого рішення у цивільній справі.

Підрозділ 2.3 «Судовий розгляд справ позовного провадження з іноземним елементом» присвячений дослідженню центральної стадії вирішення цивільно-правових спорів з іноземним елементом, яка полягає у сукупності процесуальних дій суду та інших учасників процесу і спрямована на розгляд та вирішення цивільно-правового спору по суті з урахуванням особливостей іноземного елемента, врегульованих нормами міжнародного права.

Зроблено висновок, що справедливий розгляд цивільних справ з іноземним елементом характеризується принципами і засобами аналогічно до інших категорій справ позовного провадження (із певною специфікою) і полягає у: здійсненні судочинства неупередженими суддями; суворому додержанні судом процедурних правил; законності; диспозитивності; дотриманні процесуальних прав учасників судового провадження; забезпеченні рівності всіх учасників судового провадження перед законом, а також змагальності судового розгляду справи; прийнятті обґрунтованого та законного судового рішення, ґрунтуючись на нормах національного чи іноземного матеріального права.

Дисертантом констатовано, що при розгляді справ з іноземним елементом, як свідчить судова практика, поширеними є проблеми, пов'язані з нерозумінням судами положень міжнародного права, суб'єктивне тлумачення судами положень міжнародних Конвенцій у відриві від конкретного казусу, що призводить до неправильного їх застосування при прийнятті рішень. Суди, розглядаючи такі справи, не завжди чітко визначаються з тим, які саме обставини мають значення для правильного вирішення справи, не зосереджені на відмінностях цих справ від спорів, спірні відносини у яких врегульовані національним законодавством України, залишають поза увагою відмінності, пов'язані з предметом спору, а також поширеними є випадки неповноти з'ясування фактичних обставин справи.

Підрозділ 2.4 «Рішення суду у цивільних справах з іноземним елементом» присвячений аналізу особливостей рішення суду по суті цивільної справи з іноземним елементом, ухваленням якого закінчується процес і підтверджується наявність або відсутність спірних правовідносин, ускладнених нормами міжнародного приватного права, внаслідок чого отримують судовий захист права і законні інтереси фізичних та юридичних осіб.

Дисертантом доведено, що судовому рішенню у цивільних справах з іноземним елементом, як і іншому правозастосовному акту, притаманні певні загальні ознаки, що виокремлюють його від інших подібних явищ, а саме: 1) судове рішення є актом органу судової влади; 2) даний акт має вольовий характер; 3) за формою це – процесуальний документ; 4) правозастосовний акт; 5) має зв'язок з нормами міжнародного права, що застосовується до спірних відносин з іноземним елементом; 6) спрямований на захист прав, свобод і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави.

Обґрунтовано, що владний характер судового рішення у цивільних справах з іноземним елементом проявляється через владні, обов'язкові для виконання визначеним або невизначеним колом осіб, вказівки, що містяться в судовому рішенні, наказі про вчинення певних дій (або утримання від дій) відповідно до закону, забезпеченні виконання судового рішення, яке приймається у встановленій законом процесуальній формі.

Розгляд справ за участю іноземного елемента (якщо іноземний елемент у такому випадку є не тільки стороною справи, а й позивачем, а відповідач – громадянином України), свідчать про об'єктивну неможливість виконати рішення суду, в разі, якщо позивачу не відомий номер облікової картки платника податків другої сторони і який не заявив клопотання про витребування судом цих відомостей. Незаявлення відповідного клопотання позивачем, відсутність даних про облікову картку платника податків у справі та переважно пасивна роль суду у цивільному позовному провадженні в частині судових доручень тільки на підставі ініціативи сторін, об'єктивно у майбутньому ускладнить виконання судового рішення, стороною за яким є нерезидент України, який не знайомий із правовою системою України і не скористався послугами представника, як того допускає чинне законодавство.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного науково-теоретичного дослідження міжнародно-правових актів, національного законодавства та законодавства зарубіжних країн, осмислення наукових праць у галузі вирішення цивільно-правових спорів, дисертантом було сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, спрямовані на розв'язання поставлених в дисертаційному дослідженні завдань.

1. У цивільному судочинстві поняття «іноземний елемент» може слугувати кваліфікуючою ознакою для певних правовідносин, основними формами якого є: 1) суб'єкти – громадяни України, які перебувають за кордоном, іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи; 2) об'єкт, що знаходиться на території іноземної держави; 3) певний юридичний факт, що створює, змінює або припиняє правовідносини, та мав чи має місце за межами території України.

Відсилання до закону громадянства для визначення правового статусу фізичної особи може виявитись недієвим лише за наявності у фізичної особи

декількох громадянств, коли субсидіарно застосовується колізійний принцип найбільш тісного зв'язку. Для визначення компетентного правопорядку слід врахувати передусім місце проживання фізичної особи з подвійним громадянством або її місце основної діяльності, тобто за наявності в особи двох або більше громадянств її особистим законом вважається право країни, з якою особа має найбільш тісний зв'язок.

Іноземним елементом у формі об'єкту правовідносин, який знаходиться на території іноземної держави, є правовий режим певних явищ оточуючого світу – речей, у тому числі грошей та цінних паперів, іншого майна, майнових прав, результатів робіт, послуг, результатів інтелектуальної, творчої діяльності, інформації, а також інших матеріальних і нематеріальних благ. При цьому, кваліфікуючою ознакою, яка вирізняє його від інших об'єктів цивільних правовідносин, є виникнення їх та/або існування на території іноземної держави.

Окремою формою іноземного елемента є юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави, оскільки саме з ним пов'язано виникнення, припинення або зміна правових відносин. Визначальною характеристикою об'єкта та юридичного факту, як форм іноземного елемента є ознака, що характеризує знаходження його на території певної іноземної держави, тому відносно до України державні території інших країн є іноземними територіями, а об'єкти, що знаходяться на них, а також юридичні факти, що виникли на вказаних територіях, є формою іноземного елемента.

2. Чинне українське законодавство передбачає принцип визначення підсудності спорів з іноземним елементом у випадках наявності обґрунтування зв'язку спірної справи з територією певної держави, зокрема за місцем спричинення шкоди, за місцем виконання договору тощо.

Відповідно до ст. 111 ЦПК України закріплюється виключна підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, а також у справах про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, яка реалізується виключно за наявності клопотання позивача і визначається ухвалою судді Верховного Суду України. Верховний Суд України як суд права не може бути наділений повноваженнями імперативно визначати підсудність між сторонами, які проживають за межами України та у справах про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України (ст. 111 ЦПК України), адже це переводить його у стан суду факту, навіть якщо ці сторони є особливими категоріями осіб, що призведе до порушення принципу рівності всіх перед законом (ст. 24 Конституції України). Водночас, закріплення права позивача звертатись до Верховного Суду України із клопотанням про визначення підсудності, підкреслює соціальну спрямованість держави Україна на захист прав осіб, які, навіть ззовні, є слабо обізнаними у праві іншої держави, – іноземці при розірванням шлюбів, українці, які довго проживали за кордоном або коли спірна ситуація могла виникнути на підставі норм іноземного права.

3. Розгляд справ за участю іноземного елемента (якщо іноземний елемент у такому випадку є не тільки стороною справи, а й позивачем, а відповідач – громадянином України), свідчать про об'єктивну неможливість виконати рішення суду, в разі, якщо позивачу не відомий номер облікової картки платника податків другої сторони і який не заявив клопотання про витребування судом цих відомостей. Незаявлення відповідного клопотання позивачем, відсутність даних про облікову картку платника податків у справі та переважно пасивна роль суду у цивільному позовному провадженні в частині судових доручень тільки на підставі ініціативи сторін, об'єктивно у майбутньому ускладнить виконання судового рішення, стороною за яким є нерезидент України, який не знайомий із правовою системою України і не скористався послугами представника, як того допускає чинне законодавство.

4. Складність цивільних справ з іноземним елементом, обумовлених багатьма факторами – сутністю та природою іноземного елемента, питанням визначення підсудності, суб'єктного складу сторін, предмету доказування, обсягу доказів, тощо, не завжди надають можливість судді у першій інстанції без проведення попереднього засідання вірно визначитися з можливістю та перспективою вирішення цивільного спору з іноземним елементом по суті.

Виходячи із специфіки поняття «іноземний елемент» та його різноманітності проявів (об'єкт, суб'єкти, юридичний факт тощо) у цивільному судочинстві, стадія підготовки справи до судового розгляду у цивільних справах за його участю має бути обов'язковою. Діяльність суду на стадії підготовки справи до судового розгляду у цивільних справах не повинна обмежуватися лише функціями опитування сторін з питань щодо відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем, бажання сторін укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду, як це передбачено ч. 3 ст. 130 ЦПК України, а також інформування та рекомендацій у примірювальних процедурах.

5. Одним з важливіших способів пізнання фактичних обставин справи виступає судове доказування, однак, певні докази можуть перебувати за межами України, що також ускладнює процедуру підготовки справи до розгляду. Практика доказової діяльності у цивільних справах з іноземним елементом останнього часу значною мірою стикається з моментами, коли необхідні для вирішення справи або для обґрунтування правової позиції докази перебувають за територіальними і юрисдикційними межами України.

Участь особи у судовому засіданні у справі з іноземним елементом в режимі відеоконференції (згідно зі ст. 158¹ ЦПК України) є правом особи і може реалізовуватись лише за її згоди. У справах з іноземним елементом своєчасне подання такого клопотання відповідачем, який є нерезидентом й знаходиться на території іншої країни, є формальним підтвердженням його нібито наміру брати участь в судовому засіданні, однак в той же час допускає можливість зловживання ним своїми процесуальними правами.

6. Судовий розгляд цивільних справ, ускладнених іноземним елементом є основною стадією цивільного процесу, яка полягає у сукупності процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямована на розгляд і вирішення цивільно-

правового спору по суті з урахуванням особливостей іноземного елемента, врегульованих нормами міжнародного права.

Справедливий розгляд цивільних справ з іноземним елементом характеризується принципами і засобами аналогічно до інших категорій справ позовного провадження (із певною специфікою) і полягає у: здійсненні судочинства неупередженими суддями; суворому додержанні судом процедурних правил; законності; диспозитивності; дотриманні процесуальних прав учасників судового провадження; забезпеченні рівності всіх учасників судового провадження перед законом, а також змагальності судового розгляду справи; прийнятті обґрунтованого та законного судового рішення, ґрунтуючись на нормах національного чи іноземного матеріального права.

7. Судовому рішенню у цивільних справах з іноземним елементом, як і іншому правозастосовному акту, притаманні певні загальні ознаки, що відокремлюють його від інших подібних явищ, а саме: 1) судові рішення є актом органу судової влади; 2) даний акт має вольовий характер; 3) за формою це – процесуальний документ; 4) правозастосовний акт; 5) має зв'язок з нормами міжнародного права, що застосовується до спірних відносин з іноземним елементом; 6) спрямований на захист прав, свобод і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави.

Владний характер судового рішення у цивільних справах з іноземним елементом проявляється через владні, обов'язкові для виконання визначеним або невизначеним колом осіб, вказівки, що містяться в судовому рішенні, наказі про вчинення певних дій (або утримання від дій) відповідно до закону, забезпеченні виконання судового рішення, яке приймається у встановленій законом процесуальній формі. Рішення суду у справах з іноземним елементом є оформленим у письмений формі правозастосовним актом правосуддя у вигляді процесуального документа (рішення, ухвали, постанови або судового наказу), який захищає суб'єктивні права, свободи і інтереси сторін, держави, є підсумком судової діяльності щодо розгляду і вирішення справи по суті, містить державновладне індивідуальне розпорядження щодо застосування норм права до конкретних правовідносин та їх суб'єктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Косовський Л. Громадяни України, які перебувають за кордоном, як учасники цивільного процесу у справах з іноземним елементом / Л. М. Косовський // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 6. – С. 47–50.
2. Косовський Л. М. Забезпечення примирення сторін як основна мета стадії підготовки справ з іноземним елементом до судового розгляду / Л. М. Косовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 29, частина 2, том 3. – Ужгород, 2014 – С. 41–47.

3. Косовський Л. М. Поняття та правова природа іноземного елемента в цивільному судочинстві України / Л. М. Косовський // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 13. 2014 р. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2014. – С. 51–55.

4. Косовський Л. М. Проблеми застосування юридичної термінології у справах позовного провадження з іноземним елементом / Л. М. Косовський // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 14. 2015 р. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2014. – С. 173–177.

5. Косовский Л. Н. О цели подготовки дела к судебному разбирательству в гражданских делах с иностранным элементом / Л. Н. Косовский // Право и политика. Научно-методический журнал (Кыргызская Республика). – 2015. – № 2.– С. 155–162.

6. Косовський Л. М. Види іноземного елемента у цивільному судочинстві / Л. М. Косовський // Науковий вісник публічного та приватного права : зб. наук. праць. – 2016. – № 4 – С. 112–117.

7. Косовський Л. М. Щодо особливостей цивільного процесуального статусу громадян України, що перебувають за кордоном / Л. М. Косовський // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 3 жовтня 2013 року. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2015. – С. 153–155.

8. Косовський Л. М. Окремі аспекти судового розгляду цивільної справи за участю іноземного елемента судочинстві / Л. М. Косовський // Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Чотирнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23-23 жовтня 2015 року) : [у 2-х част.]. – Частина перша. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 96–99.

9. Косовський Л. М. Щодо особливостей рішення суду в цивільних справах з іноземним елементом судочинстві / Л. М. Косовський // Проблеми модернізації приватного права в умовах євро інтеграції : збірник наукових праць / за заг. ред. Ю. В. Білоусова ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Хмельницький університет управління та права. – Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2015. – С. 492–499.

10. Косовський Л. М. Загальні засади пред'явлення позову у цивільних справах з іноземним елементом судочинстві / Л. М. Косовський // Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий. Економічний та гуманітарний виміри : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 квітня 2016 р.) – Кіровоград : «КОД», 2016. – С. 284–287.

АНОТАЦІЯ

Косовський Л.М. Позовне провадження у цивільних справах з іноземним елементом. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, Івано-Франківськ, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню судового розгляду і вирішення цивільно-правових спорів, ускладнених іноземним елементом.

У роботі досліджено загальнотеоретичні засади позовного провадження у цивільних справах з іноземним елементом, розкрито поняття, загальна характеристика та види іноземного елемента в цивільному судочинстві України; з'ясовано правові підстави та принципи визначення підсудності цивільно-правових спорів з іноземним елементом; правові засади визначення матеріального права, що має застосовуватися при вирішенні спорів з іноземним елементом; досліджено поняття і сутність позовного провадження у цивільних справах з іноземним елементом. Дисертантом також досліджено особливості позовного провадження у цивільних справах з іноземним елементом, зокрема з'ясована специфіка позову у цивільних справах з іноземним елементом, розкрито процесуальний порядок його пред'явлення та відкриття провадження; встановлена мета та завдання провадження у справах з іноземним елементом до судового розгляду, а також досліджено особливості стадії судового розгляду такої категорії справ та особливості ухвалення рішення суду.

У роботі сформульовано ряд пропозицій щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства, а також визначено інші шляхи оптимізації судового розгляду цивільно-правових спорів з іноземним елементом.

Ключові слова: іноземний елемент, іноземна особа, юридичний факт, цивільний процес, позовне провадження, виключна підсудність, доміцилій, досудове врегулювання спорів.

АННОТАЦИЯ

Косовский Л.Н. Исковое производство по гражданским делам с иностранным элементом. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Ивано-Франковский университет права имени Короля Данила Галицкого, Ивано-Франковск, 2016.

Диссертация посвящена исследованию судебного рассмотрения и разрешения гражданско-правовых споров, осложненных иностранным элементом.

В работе исследованы общетеоретические основы искового производства по гражданским делам с иностранным элементом, раскрыто понятие и дана общая характеристика иностранного элемента в гражданском исковом судопроизводстве

Украины, определены их виды и проявление, а именно: 1) специфический предмет – спор о субъективном гражданском праве по поводу объекта, находящегося на территории иностранного государства или по поводу обжалуемого юридического факта, имеющего место за рубежом; 2) определенный круг сторон – истец, ответчик, третье лицо и другие участники производства, минимум одна из которых является иностранно поданной (гражданство, место жительства – в отношении физических лиц, «национальность» – в отношении юридических лиц); или 3) особый объект, по поводу которого заявляется материально-правовое требование, – находится на территории иностранного государства и связан с таким государством определенным правовым режимом; или 4) особый юридический факт, который создает, изменяет или прекращает правоотношения, имеющий место на территории иностранного государства, и обуславливающий возникновение, прекращение или изменение правовых отношений; 5) требование истца в виде специфической должным образом процессуально оформленной материально-правовой формы (иска), отягощенного предписаниями Закона Украины «О международном частном праве», международными договорами, ратифицированными Верховной Радой Украины; 6) императивно определенные нормами гражданского процессуального законодательства процедуры рассмотрения исковых требований компетентным составом суда; 7) документы в качестве доказательств, составленные или полученные на территории иностранного государства (или в соответствии с нормами иностранного права), которые используются в гражданском процессе; 8) требования о признании и исполнении решений иностранных судов и иностранных третейских судов (арбитражей) и др.

Автором выяснены правовые основания и принципы определения подсудности гражданско-правовых споров с иностранным элементом; правовые основы определения материального права, применяемого при разрешении гражданских споров с иностранным элементом; исследованы понятие и сущность искового производства по гражданским делам с иностранным элементом.

Диссертантом также исследованы особенности искового производства по гражданским делам с иностранным элементом, в частности выяснена специфика иска по гражданским делам с иностранным элементом, раскрыт процессуальный порядок его предъявления и открытия производства; установлена цель и задачи производства по делам с иностранным элементом к судебному разбирательству, а также исследованы особенности стадии судебного рассмотрения такой категории дел и особенности принятия решения суда.

В работе сформулирован ряд предложений по усовершенствованию гражданского процессуального законодательства, а также определены другие пути оптимизации судебного рассмотрения гражданско-правовых споров с иностранным элементом.

Ключевые слова: иностранный элемент, иностранное лицо, юридический факт, гражданский процесс, исковое производство, исключительная подсудность, домицилий, досудебное урегулирование споров.

SUMMARY

Leonid Kosovsky. Action proceeding in civil cases with a foreign element. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of Candidate of Legal Sciences on specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi, Ivano-Frankivsk, 2016.

Dissertation is dedicated to research of judicial proceedings and resolving civil legal disputes, complicated by a foreign element.

In this article investigated general theoretic bases of lawsuit proceeding in civil cases with a foreign element; a concept, general description and types of foreign element in the civil legal proceeding of Ukraine are exposed; clarified the legal grounds and principles for determining the jurisdiction of civil disputes with a foreign element; the legal basis determination of the substantive law that should be applied in resolving disputes with a foreign element; investigated the concept and essence of lawsuit proceedings in civil cases with a foreign element.

The features of lawsuit production in civil cases with a foreign element is also investigated by candidate for the degree, in particular the specific of lawsuit is found out in civil cases with a foreign element, the judicial order of his producing and initiation of proceedings is exposed; established aim and tasks of proceedings in cases with a foreign element before the trial, and the features of proceedings stages of such category of cases and features of the court decision.

In this work formed a number of proposals before improving the civil procedural law, and also the other optimizations the trial of civil legal disputes with a foreign element.

Keywords: foreign element, foreign person, legal fact, civil procedure, lawsuit proceedings, exclusive jurisdiction, domicile, pre-trial settlement of disputes.